

The Legal Effect of Mistake in the Legal Evident of Undue Performance in the Realm of Social Security Rights

*Mohammadhossein Khademi Arasteh*¹, *Bijan Haji azizi*^{*2}, *Ahmad Rezvanimofrad*³

1. Associate Professor, Department of Law, Faculty of Literature and Humanities, The Branch of Kangavar, Islamic Azad University, Kangavar, Iran.

Email: khademi.moh@gmail.com

2. Professor, Department of Law, Faculty of Literature and Humanities, Bu- Ali Cina University, Hamedan, Iran.

*. **Corresponding Author:** Email: haji98@basu.ac.ir

3. Assistant Professor, Department of Law, Faculty of Literature and Humanities, Bu- Ali Cina University, Hamedan, Iran.

Email: a.rezvanimofrad@basu.ac.ir

S.D.I.L.
The SD Institute of Law
Research & Study

Publisher:
Shahr-e- Danesh
Research And Study
Institute of Law

Article Type:
Original Research

DOI:
10.48300/JLR.2022.353115.2129

Received:
29 June 2022

Accepted:
7 September 2022

Published:
6 December 2023

A B S T R A C T

Undue performance is a legal evident that cused civil liability of receiver. in the civil law, some objects about undue performance have been emerged and its executive guarantee has been expressed in the case of performing undue performance circumstances. The reason of being legal evident of undue performance is that after performing undue performance receiver's necessity and legal commitment of the restitution of property arising from legal judgement. In the realm of social security, undue performance resulted from following headings of compension, costs of treatment, pension payment, social security taxes and its appurtenances. Nevertheless, neither of social security articles has pointed to the undue performance, but from the meaning of articles 36, 37, 38,65 and 66 the above mentioned, undue performance can be inferred and considered

Copyright & Creative Commons:

© The Author(s). 2021 Open Access. This article is licensed under a Creative Commons Attribution Non-Commercial License 4.0, which permits use, distribution and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited. To view a copy of this licence, visit <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>.

as instances of undue performance. Undue performance may be the result of making mistake in judgement or matter by social security organization, employer, alienee or workshop interests. In social security article, mistake has not been mentioned. But inferred from 37th article above mentioned, it can be said that organization realization in determining social security taxes can be proved as a mistake.

Keywords: Mistake, Undue Performance, Social Security, Ineffective, Legal Evident.

Excerpted from the Ph.D. thesis entitled "A comparative study of legal jurisprudence on the effect of mistakes in legal events", Islamic Azad University, Arak Branch, Faculty of Literature and Humanities.

Funding: The author(s) received no financial support (funding, grants, and sponsorship) for the research, authorship, and/or publication of this article.

Author contributions:

Mohammadhossein Khademi Arasteh: Project administration, Writing - Original Draft, Writing - Review & Editing, Resources, Investigation, analysis, Methodology, Conceptualization.

Bijan Haji azizi: Supervision, Writing - Review & Editing, Data Curation, Resources, analysis, Validation, Methodology, Conceptualization.

Ahmad Rezvanimofrad: Writing - Review & Editing, Resources, analysis, Methodology, Conceptualization.

Competing interests: The authors declare that they have no competing interests.

Citation:

Khademi Arasteh, Mohammadhossein, Bijan Haji azizi & Ahmad Rezvanimofrad. "The Legal Effect of Mistake in the Legal Evident of Undue Performance in the Realm of Social Security Rights" *Journal of Legal Research* 22, no. 55 (December 6, 2023): 191-215.

E x t e n d e d A b s t r a c t

Undue performance is a legal evident that cused civil liability of receiver. in the civil law, some objects about undue performance have been emerged and its executive guarantee has been expressed in the case of performing undue performance circumstances. The reason of being legal evident of undue performance is that after performing undue performance receiver's necessity and legal commitment of the restitution of property arising from legal judgement. In the realm of social security, undue performance resulted from following headings of compension, costs of treatment, pension payment, social security taxes and its appurtenances. Nevertheless, neither of social security articles has pointed to the undue performance, but from the meaning of articles 36,37,38,65 and 66 the above mentioned, undue performance can be inferred and considered as instances of undue performance. Undue performance may be the result of making mistake in judgement or matter by social security organization, employer, alienee or workshop interests. In social security act undu fulfilment has not explicitly been reffered as the civil code but purport of Law 36,37,38,65 and 66 of social security act the concept of undu fulfilment is inferable and each of the above mentioned articles can be considered an applicablity for undu fulfilment. By studying social security act, in some cases,it becomes clear that social security organization or other persons may have to pay funds under different titles which have been onticipated in law that will be considered an applicablity. For applicablities of undu fulfilment in the above mentioned law can refer to articles 36,37,38,65 and 66 for someone often commits payment of debt that he doesn't have any debt and liability about it. According to the article of 36 of social security act, the employer is in charge of the premium of his own share and the share of insured to the organization. According to the above mentioned of article 28, the employer is the ultimate responsible of premium twenty percent pro rata his own share or insured rights, and if the employer avoid to pay or delay the premium deficit or insured share as the result social security organization will be bound to pay it against the insured.The organization will have right to refer to the employer about undu fulfilment and demand the redundancy payment. In the act, the legislators has been acted in favour of workers, for legislature in articles 28,30 and 32 of social security act in order to support workers and reduce some parts of their financial affairs, the employers have been obliged to pay some parts of workers, insurance right, and whatever the employers pay to the organization will be the workers insurance right, therefore the employer himself won't be considered as insured of organization so his refer to the organization is inexcusable therefore in the validity of social security law, according to the articles of 36,37,38,65 and 66 social security act, realization of mistake in undu fulfilment isn't out of mind.

According to the kind of mistake in redundancy payment (premium, different debts about premium, treatment costs, pension and etc) may arise from mistake of law or mistake of fact, Tan in the case of realization of the mistake and proofing it, the mistaken person is right to refer to the social security organization, worker, employer or contractor has been paid by mistake can be demanded under the undu fulfilment and the basis of this refer is to pay other person debt according to the law judgment. One of the responsibilities of the employer against the worker is to pay the insured right. It is self- evident that the employer pays the imposed premium in order to nobody refer to him as a plaintiff of loss and damage in future. In an assumption the social security organization may make a mistake in determining the exact amount of premium and the transferor is obliged to pay the determined premium to facilitater institutions conveyance or work shop to the other person. Now after paying, transferor is right to protest to incorrect mistake of organization, in the case of proofing mistake, undu fulfilment has been realized, in other words the mistake of social security organization concerning guarantee of premium is ineffective. Finally, in related to mistake and undu fulfilment in social security law has not been making clear, but in re to mistake and undu fulfilment can resort to the rules and regulations of civil code and this mistake should be considered ineffective and grant realization of undu fulfilment.

اثر حقوقی اشتباه در واقعه حقوقی ایفای ناروا در قلمرو حقوق تأمین اجتماعی

محمدحسین خادمی آراسته^۱، بیژن حاجی عزیزی*^۲، احمد رضوانی مفرد^۳

۱. استادیار، گروه حقوق، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، واحد کنگاور، دانشگاه آزاد اسلامی، کنگاور، ایران.

Email: Khademi.moh@gmail.com

۲. استاد، گروه حقوق، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران.

Email: haji598@basu.ac.ir *نویسنده مسئول

۳. استادیار، گروه حقوق، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه بوعلی سینا همدان، ایران.

Email: a.rezvanimofrad@basu.ac.ir

چکیده:

ایفای ناروا، واقعه حقوقی است که موجب ضمان دریافت‌کننده می‌شود. در قانون مدنی موادی راجع به ایفای ناروا آمده و ضمانت اجرای آن در صورت تحقق شرایط ایفای ناروا بیان گردیده است. واقعه حقوقی بودن ایفای ناروا به این جهت است که پس از تحقق ایفای ناروا الزام و تعهد حقوقی شخص دریافت‌کننده مال به استرداد، ناشی از حکم قانون می‌باشد. در قلمرو تأمین اجتماعی ایفای ناروا تحت عناوین جبران غرامات، هزینه‌های درمان، پرداخت مستمری و حق بیمه و متفرعات آن حاصل می‌گردد. علی‌رغم اینکه هیچ‌یک از مواد قانون تأمین اجتماعی به ایفای ناروا اشاره ننموده است؛ ولی می‌توان از مفاد مواد ۳۶، ۳۷، ۳۸، ۶۵ و ۶۶ قانون مزبور، ایفای ناروا را استنباط و آن را از مصادیق ایفای ناروا به شمار آورد. ممکن است ایفای ناروا به وسیله سازمان تأمین اجتماعی، کارفرما، انتقال‌گیرنده عین یا منافع کارگاه در نتیجه اشتباه به حکم یا موضوع باشد. در قانون تأمین اجتماعی به اشتباه هم اشاره‌ای نشده است؛ ولی مستفاد از ماده ۳۷ قانون

پژوهشکده حقوق

نوع مقاله:

پژوهشی

DOI:

10.48300/JLR.2022.353115.2129

تاریخ دریافت:

۸ تیر ۱۴۰۱

تاریخ پذیرش:

۱۶ شهریور ۱۴۰۱

تاریخ انتشار:

۱۵ آذر ۱۴۰۲

کپی‌رایت و مجوز دسترسی آزاد:

کپی‌رایت مقاله در مجله پژوهش‌های حقوقی نزد نویسنده (ها) حفظ می‌شود. کلیه مقالاتی که در مجله پژوهش‌های حقوقی منتشر می‌شوند با دسترسی آزاد هستند. مقالات تحت شرایط مجوز 4.0 Creative Commons Attribution Non-Commercial License منتشر می‌شوند که اجازه استفاده، توزیع و تولید مثل در هر رسانه‌ای را می‌دهد، به شرط آنکه به مقاله استناد شود. جهت اطلاعات بیشتر می‌توانید به صفحه سیاست‌های دسترسی آزاد نشریه مراجعه کنید.

مزبور می‌توان گفت تشخیص سازمان در تعیین میزان حق بیمه می‌تواند مصداق اشتباه باشد.

کلیدواژه‌ها:

اشتباه، ایفای ناروا، تأمین اجتماعی، غیرمؤثر، واقعه حقوقی.

برگرفته از رساله دکتری با عنوان «مطالعه تطبیقی فقهی حقوقی اثر اشتباه در وقایع حقوقی»، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اراک، دانشکده ادبیات و علوم انسانی

حامی مالی:

این مقاله هیچ حامی مالی ندارد.

مشارکت نویسندگان:

محمدحسین خادمی آراسته: مدیریت پروژه، تحلیل، تحقیق و بررسی، منابع، نوشتن - پیش‌نویس اصلی، نوشتن - بررسی و ویرایش، مفهوم‌سازی، روش‌شناسی.

بیژن حاجی عزیزی: نظارت، اعتبارسنجی، تحلیل، منابع، نظارت بر داده‌ها، نوشتن - بررسی و ویرایش، مفهوم‌سازی، روش‌شناسی.

احمدرضوانی مفرد: نوشتن - بررسی و ویرایش، تحلیل، منابع، مفهوم‌سازی، روش‌شناسی.

تعارض منافع:

بنابر اظهار نویسندگان این مقاله تعارض منافع ندارد.

استناددهی:

خادمی آراسته، محمدحسین، بیژن حاجی عزیزی و احمد رضوانی مفرد. «اثر حقوقی اشتباه در واقعه حقوقی ایفای ناروا در قلمرو حقوق تأمین اجتماعی». *مجله پژوهش‌های حقوقی* ۲۲، ش. ۵۵ (۱۵ آذر ۱۴۰۲): ۱۹۱-۲۱۵.

مقدمه

ایفای ناروا در حوزه حقوق مدنی و الزامات بدون قراردادی از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. قانون‌گذار در مواد ۳۰۱ و ۳۰۲ قانون مدنی به صراحت برای پرداخت و دریافت ناشی از اشتباه، وضع قاعده کرده و ضمانت اجرای آن را بیان نموده است. ایفای ناروا را با توجه به ماهیت حقوقی آن باید یک واقعه حقوقی دانست که آثار حقوقی ناشی از اشتباه هم به حکم قانون تحمیل می‌گردد. بدون اینکه برقراری و ایجاد آثار حقوقی آن به اراده فاعل آن بستگی داشته باشد. هدف از پژوهش و نگارش مقاله حاضر به روش تحلیلی و توصیفی همچنین به روش کتابخانه‌ای درصدد پاسخ به این سؤال است که آیا علی‌رغم عدم تصریح به ایفای ناروا در حوزه تأمین اجتماعی می‌توان از قواعد حاکم بر قانون مدنی استفاده کرد و اثر حقوقی بر پرداخت‌ها و دریافتی‌های ناشی از اشتباه را در حوزه حقوق تأمین اجتماعی نیز مترتب نمود یا خیر؟ بدیهی است که در صورت عدم تسری قواعد حاکم در نهاد ایفای ناروا موضوع قانون مدنی در حوزه تأمین اجتماعی، چه بسا هزینه‌هایی حسب مورد بر سازمان تأمین اجتماعی یا سایر اشخاص حقوقی و حقیقی تحمیل گردد؛ که منطبق با حقیقت و عدالت نباشد؛ بنابراین در مقاله حاضر ابتدا مفاهیم اشتباه و واقعه حقوقی، همچنین ماهیت ایفای ناروا و شرایط تحقق و آثار آن و اثر حقوقی اشتباه تبیین می‌گردد و در نهایت مصادیق و اثر اشتباه در ایفای ناروا در پاره‌ای از مواد قانون تأمین اجتماعی در قلمرو تأمین اجتماعی تبیین و تشریح می‌گردد.

۱- مفاهیم

برای درک بهتر مقاله ضرورت دارد تا ابتدا مفاهیم اشتباه، واقعه حقوقی و ایفای ناروا بیان گردد.

۱-۱- مفهوم اشتباه

اشتباه در لغت به معنای مانند شدن چیزی به چیز دیگر در نظر انسان، یکی را به جای دیگری گرفتن یا کاری را به غلط انجام دادن، پوشیده شدن کار و مترادف با شک و شبهه و خطا گرفته‌اند.^۱ در خصوص مفهوم اصطلاحی اشتباه نیز حقوق‌دانان تعاریف مختلفی به شرح ذیل ارائه کرده‌اند: اشتباه A عبارت است از خطا در شناخت و اعتقاد برخلاف واقع^۲ و یا A تصور نادرستی است که انسان از حقیقت پیدا

۱. حسن عمید، فرهنگ اسلامی عمید (تهران: انتشارات امیر کبیر، ۱۳۹۲)، ۱۸۶.

۲. مهدی شهیدی، حقوق مدنی تشکیل قراردادهای تعهدات، جلد اول (تهران: انتشارات مجد، ۱۳۸۰)، ۱۶۳.

می‌کند^۳ و یا A اعتقاد به امری است که مطابق با حقیقت نباشد^۴ و یا اشتباه نمایش نادرست واقعیت در ذهن است و در شمار پدیده‌های روانی می‌آید^۵ و همچنین A اشتباه تصور باطلی است که شخص از امور و اشیاء دارد^۶ در تعریف اشتباه می‌توان گفت تصور نادرستی است که انسان از یک موضوع یا حکم پیدا می‌کند و بر مبنای همین تصور نادرست، دست به اعمالی می‌زند که نتیجه آن اعمال نادرست، مشتبه را متعهد و ملزم قانونی به آثار ناشی از انجام آن عمل و در صورت وقوع خسارت، ملزم به جبران ضرر و زیان می‌نماید و چه بسا فرد در صورت علم و آگاهی در شناخت نسبت به امور، دست به اقداماتی که نتیجه آن متعهد شدن و ملزم بودن وی باشد را نمی‌کرد.

۱-۲- مفهوم واقعه حقوقی

حقوق دانان تعاریف متعددی را از واقعه حقوقی بیان کرده‌اند: A واقعه حقوقی عبارت از رویدادی ارادی یا غیرارادی مادی است که قانون اثر یا آثار حقوقی برای آن ثابت کرده است، بدون اینکه شخص تحقق آثار آن را خواسته باشد^۷؛ یعنی در واقعه حقوقی آثار حقوقی، به اراده فاعل آن بستگی ندارد و از نظر حقوقی، اراده فاعل، اهمیتی ندارد، بلکه حکم آن در قانون مشخص شده است؛ به عبارتی واقعه حقوقی جزء امور و حوادثی است که بدون اراده افراد به وجود می‌آید ولی در قانون حکم آنها نیز معین گردیده و تحت عنوان الزامات غیر قراردادی مورد توجه قانون‌گذار قرار گرفته.^۸ برخی نیز عقیده دارند که غیر از اعمال حقوقی، سایر اعمال انسان که موضوع حق و تکلیف باشد، واقعه حقوقی است.^۹ نویسندگان دیگری نیز ضمن تقسیم وقایع حقوقی از حیث ارادی، گفته‌اند: A وقایع حقوقی ارادی را می‌توان به دو نوع منقسم نمود؛ نوع اول اعمال حقوقی نام دارد و دسته‌ای از وقایع حقوقی ارادی را تشکیل می‌دهد. در این دسته از وقایع حقوقی، قصد ایجاد آثار حقوقی شرط ایجاد آنهاست و دسته‌ای دیگر از وقایع حقوقی

۳. ناصر کاتوزیان، مقدمه علم حقوق و مطالعه نظام حقوقی (تهران: انتشارات شرکت سهامی انتشار، ۱۳۷۷)، ۲۸۴.

۴. سیدحسین امامی، حقوق مدنی، جلد اول (تهران: انتشارات کتاب فروشی اسلامیة، ۱۳۷۷)، ۲۹.

۵. ناصر کاتوزیان، حقوق مدنی - الزام‌های خارج از قرارداد - ضمان قهری، جلد دوم (تهران: انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۴)، ۳۹۵.

۶. سیدعلی شایگان، حقوق مدنی (قزوین: انتشارات طه، ۱۳۷۵)، ۸۳.

۷. شهیدی، پیشین، ۴۵.

۸. ناصر رسایی‌نیا، حقوق مدنی - عقود و تعهدات (تهران: انتشارات آوای نور، ۱۳۷۶)، ۱۹.

۹. محمدجعفر جعفری لنگرودی، مبسوط در ترمینولوژی حقوق، جلد پنجم (تهران: انتشارات گنج دانش، ۱۳۸۱)، ۳۷۳۱.

وجود دارد که در آنها قصد پیدایش آثار حقوقی شرط ایجاد آنها نیست.^{۱۰} همچنین گفته شده که اعمال افراد انسانی دو نوع است: A یک دسته وجود دارد که آثار حقوقی بر آنها مترتب می‌شود چه فاعل فعل، در حین ارتکاب، خواستار ترتب آن آثار باشد و یا نباشد، این قبیل اعمال نیز در فقه اصطلاح مخصوصی ندارد ولی در اصطلاحات جدید آن را واقعه حقوقی می‌نامند؛^{۱۱} یا گفته شده: A رویدادهایی است که آثار حقوقی آن نتیجه اراده شخص نیست و به حکم قانون به وجود می‌آید اعم از اینکه ایجاد واقعه، ارادی باشد مانند غصب و اتلاف مال غیر، یا طبیعی، چون مرگ و تولد شخص^{۱۲} به بیان دیگر در A واقعه حقوقی، خواست شخص متعهد دخیل در ایجاد تعهد نیست بلکه غالباً تعهد علی‌رغم خواست او به وجود می‌آید^{۱۳}؛ بنابراین واقعه حقوقی رویدادی است که با اراده یا بدون اراده شخص باشد؛ ولی آثار حقوقی و همچنین الزام و ایجاد تعهد، دیگر به اراده شخص نباشد و بلکه قانون شخص را مکلف به انجام تعهد ناشی از عمل وی بنماید.

۱- ۳- ماهیت و مفهوم ایفای ناروا

ایفای ناروا یک واقعه حقوقی است که موجب ضمان دریافت‌کننده می‌شود. در قانون مدنی، عنوان ایفای ناروا به صراحت، ذکر نشده است؛ اما مواد ۲۶۵ و ۳۰۱ تا ۳۰۵ قانون مدنی راجع به ایفای ناروا و ضمانت اجرای تحقق آن، قواعدی را بیان نموده است. در برخی از نوشته‌های حقوقی ایفای ناروا را یکی از اقسام استیلا دانسته‌اند^{۱۴} چراکه A تأدیه دین یا دادن مالی به دیگری به قصد ایفای تعهد می‌باشد ولی بعداً مشخص می‌گردد که پرداخت فوق نارواست.^{۱۵}

۲- اشتباه از حیث اثر در واقعه حقوقی

در نوشته‌های حقوقی بیشتر به آثار اشتباه از حیث اثر در اعمال حقوقی اشاره شده است؛ بدون اینکه به اثر اشتباه در وقایع حقوقی مختلف اشاره کرده باشند. این در حالی است که در وقایع حقوقی نیز اشتباه

۱۰. عبدالمجید امیری قائم مقامی، حقوق تعهدات اعمال حقوقی - تشکیل عقد، جلد اول (تهران: انتشارات نشر میزان، ۱۳۸۷)، ۱۴۰.

۱۱. محمدجعفر جعفری لنگرودی، تأثیر اراده در حقوق مدنی (تهران: انتشارات گنج دانش، ۱۳۸۷)، ۲.

۱۲. ناصر کاتوزیان، حقوق مدنی - اعمال حقوقی (تهران: انتشارات سهامی انتشار و بهمن برنا، ۱۳۸۶)، ۶.

۱۳. محمدعلی موحد، مختصر حقوق مدنی (تهران: انتشارات نشر کارنامه، ۱۳۹۸)، ۴۴۴.

۱۴. سید مرتضی قاسم‌زاده، الزام‌ها و مسؤولیت مدنی بدون قرارداد (تهران: انتشارات نشر میزان، ۱۳۸۶)، ۱۸۹.

۱۵. بختیار عباسلو، مسئولیت مدنی با نگارش تطبیقی (تهران: انتشارات نشر میزان، ۱۳۹۴)، ۷۴.

می‌تواند حسب مورد مؤثر یا غیرمؤثر باشد. به عبارتی اثر اشتباه در وقایع حقوقی، در ایجاد مسؤولیت یا عدم مسؤولیت، در جبران زیان‌های وارده و همچنین در تحقق یا عدم تحقق آن واقعه حقوقی بروز خواهد کرد.

۳- شرایط تحقق ایفای ناروا

برای تحقق ایفای ناروا باید شرایط زیر وجود داشته باشد: اول) تسلیم یا ایفای مادی مال: برای تحقق ایفای ناروا، علاوه بر تسلیم مال، دریافت کردن مال از جانب دریافت‌کننده ناروا هم لازم است. به بیان دیگر A باید عملی انجام شده باشد که بتوان آن را ایفا نامید، چنان‌که مالی به دیگری تسلیم شود و ظاهر آن باشد که منظور ایفای دین است.^{۱۶} ضمن اینکه، باید تسلیم مال در مقام ایفای دین و به‌عنوان وفای به عهد باشد،^{۱۷} البته با استناد به‌ظاهر ماده ۳۰۱ ق.م و برداشت از آن برخی عقیده دارند که هرگاه تسلیم مال نه در مقام ایفای دین بلکه بنا به علل دیگری هم باشد و تسلیم صورت بگیرد، ایفای ناروا محقق است.^{۱۸} به نظر می‌رسد این عقیده صحیح نمی‌باشد؛ زیرا مبنای حقوقی تسلیم در نتیجه قرض دادن، ودیعه دادن، عاریه دادن، اجاره دادن و غیره، تابع تراضی و توافق و احکام عقود معین است. دوم) مدیون نبودن ایفاکننده و نبود دین: یعنی هیچ‌گونه رابطه دینی میان پرداخت‌کننده و دریافت‌کننده ناروا وجود نداشته باشد و یا اگر دینی هم وجود دارد ایفاکننده مدیون آن دین نباشد و یا اگر دینی وجود داشته، قبلاً پرداخت شده و یا به دلیلی ساقط گردیده است. گاهی هم پرداخت‌کننده مدیون می‌باشد؛ ولی دریافت‌کننده طلبکار نیست؛ در این وضعیت دریافت‌کننده حق دریافت و گرفتن مال از ایفاکننده را ندارد و در صورت دریافت مال مکلف به استرداد آن می‌باشد.^{۱۹} گاهی نیز ممکن است که پرداخت‌کننده مدیون نباشد ولی دریافت‌کننده طلبکار باشد؛ یعنی پرداخت‌کننده، به‌تصور اینکه بدهکار است، خود را متعهد به پرداخت بدهی بداند؛ ولی در حقیقت امر، هیچ بدهی نداشته باشد؛ حال اگر در نتیجه این تصور، بدهی را پرداخت کند؛ ایفای ناروا با جمع شرایط دیگر تحقق می‌یابد. سوم) اشتباه تأدیه‌کننده: مطابق ماده ۳۰۲ ق.م. شرط دیگری برای تحقق ایفای ناروا لازم است و آن اینکه تأدیه‌کننده یا پرداخت‌کننده مال، دچار اشتباه شده باشد. البته در تحقق ایفای ناروا، اشتباه دریافت‌کننده، شرط نیست چراکه ممکن

۱۶. سیدحسین صفایی و حبیب‌اله رحیمی، مسؤولیت مدنی - الزامات خارج از قرارداد (تهران: انتشارات سمت، ۱۳۹۱)، ۱۰.
 ۱۷. ناصر کاتوزیان، حقوق مدنی - قواعد عمومی قراردادها، جلد اول (تهران: انتشارات بهمنی برنا، ۱۳۷۴)، ۲۵۱.
 ۱۸. علی عباس حیاتی، حقوق مدنی - مسؤولیت مدنی (تهران: انتشارات نشر میزان، ۱۳۹۲)، ۳۶۱.
 ۱۹. کاتوزیان، حقوق مدنی - قواعد عمومی قراردادها، جلد اول، پیشین، ۲۵۲.

است دریافت‌کننده به عمد و با علم و اطلاع و مالی را که استحقاق آن را نداشته، دریافت کرده باشد.^{۲۰}

۴- آثار ایفای ناروا

آثار حقوقی حاصل از ایفای ناروایی که به اثبات رسیده، ایجاد حق و تکلیف برای هر یک از پرداخت‌کننده و دریافت‌کننده است که به تفکیک و به‌طور اجمال تبیین می‌گردد.

۴-۱- تکلیف و الزام پرداخت‌کننده

در اثر ایفای ناروا، تکلیفی برای پرداخت‌کننده مبنی بر پرداخت هزینه‌های نگهداری از مال ایجاد می‌گردد و برای ایجاد این تکلیف باید به علم و جهل دریافت‌کننده مال به عدم استحقاق دریافت مال توجه نمود. پس اگر شخص دریافت‌کننده مال نیز همانند پرداخت‌کننده در اشتباه بوده باشد، هزینه‌های نگهداری مال بر عهده پرداخت‌کننده می‌باشد^{۲۱}؛ بنابراین چنانچه، دریافت‌کننده مال به اشتباه خود را طلبکار می‌داند و مال را متصرف گردد و هزینه‌هایی برای حفظ مال بنماید و بعداً دعوی استرداد از جانب ایفاکننده مطرح شود و مدعی ایفای ناروا، متقاضی استرداد مال خود باشد، باید هزینه‌های نگهداری و حفظ مال را بدهد؛ اما اگر دریافت‌کننده مال، به عدم استحقاق خود آگاه و عالم بوده باشد، هزینه‌های صرف شده برای حفظ و نگهداری مال به وی داده نمی‌شود^{۲۲} زیرا دریافت‌کننده، مطلع و آگاه بر عدم استحقاق خود بوده و ید چنین شخص متصرفی شبیه به ید غاصبانه می‌باشد.

۴-۲- تکالیف و الزام‌های دریافت‌کننده

مطابق مواد ۳۰۱ و ۳۰۳ قانون مدنی، چنانچه دریافت‌کننده مال، در نتیجه تحقق ایفای ناروا بر مال ایفاکننده مستولی شود، به حکم قانون ملزم به بازگرداندن مال به مالک آن می‌شود. قانون‌گذار در ماده ۳۰۳ ق.م. دو نوع تکلیف بر عهده دریافت‌کننده مال گذاشته شده است؛ یکی الزام به رد عین مال و دیگری پرداخت اجرت‌المثل منافع مربوط به عین مال می‌باشد؛ حتی در خصوص مطالبه منافع غیرمستوفات مربوط به عین مال، برخی از حقوق‌دانان در توجیه مسؤلیت تلقی شدن دریافت‌کننده جاهل برای منافع غیرمستوفات، محروم ماندن مالک از منافع و رفع ضرر از مالک را استدلال کرده‌اند؛^{۲۳} اما

۲۰. صفایی و رحیمی، پیشین، ۱۲-۱۱.

۲۱. کاتوزیان، حقوق مدنی - قواعد عمومی قراردادها، جلد اول، پیشین، ۲۶۱.

۲۲. مهرداد داراب پور، مسؤلیت‌های خارج از قرارداد (تهران: انتشارات مجد، ۱۳۹۰)، ۳۳۴.

۲۳. کاتوزیان، حقوق مدنی - الزام‌های خارج از قرارداد - ضمان قهری، جلد دوم، پیشین، ۲۶۰.

برخی از حقوق دانان، ضمان مطلق را منطبق با قواعد حقوقی نمی دانند و چنین حکمی را با قاعده غرور متعارض می دانند. برخی نیز معتقدند در صورتی که متصرف، جاهل به عدم استحقاق خود باشد و از طرف دیگر هم مالک با رضای خود مال را به متصرف داده باشد، متصرف مسؤول منافع غیر مستوفات نخواهد بود.^{۲۴} در توجیه این نظر هم گفته اند: A چون اخذکننده در فرض مذکور تقصیر نداشته و مالک با تسلیم مال خود به او سبب فوت منفعت شده و خسارت متناسب به صاحب مال است، اخذکننده مسؤول منافع استیفا نشده نخواهد بود^{۲۵} به نظر می رسد که این نظر صحیح و منطبق با عدالت است؛ ضمن اینکه در جایی که متصرف جاهل بوده و مالک هم با رضای خود ولو با اشتباه مال را تسلیم کرده باشد جبران منافع غیر مستوفات، به منزله استفاده بلاجهت مالک نیز خواهد بود.

۵- اثر اشتباه در ایفای ناروا از منظر قانون مدنی

قانون گذار در مواد ۲۶۵، ۳۰۱ تا ۳۰۵ ق.م.راجع به ایفای ناروا و ضمانت اجرای ناشی از اشتباه ایفاکننده ناروا و دریافت کننده ناروا، بیان حکم نموده است. مطابق ماده ۲۶۵ ق.م. اگر ایفاکننده به تصور اینکه از سابق دینی به دریافت کننده (دیگری) دارد و در نتیجه این تصور، مالی را تسلیم کند؛ ولی بعداً معلوم و محرز شود که مقروض به گیرنده مال نبوده است؛ حق دارد تا با مراجعه به دریافت کننده، عین و منافع آن را استرداد نماید و در صورت تلف شدن عین، مثل یا قیمت مال تلف شده را مطالبه کند. ماده ۳۰۱ ق.م. در خصوص اشتباه دریافت کننده مال ناروا و ضمانت اجرای دریافت اشتباهی را مورد حکم واقع ساخته است. مطابق این ماده، صرف گرفتن مال از جانب گیرنده مال برای تحقق ایفای ناروا کافی است. البته نباید از ظاهر ماده این برداشت شود که در ایفای ناروا، عنصر اشتباه شرط است؛ در حقیقت ذکر کلمه اشتباه برای تکمیک هبه و بخشش از پرداخت ناروای بدون علت آمده است. بر اساس ماده ۳۰۲ ق.م. ممکن است اشتباه از جانب پرداخت کننده باشد؛ برخی از حقوق دانان برای ایفای ناروا موضوع ماده ۳۰۲ ق.م. سه فرض نبود دین در خارج، وجود دین در خارج و پرداخت مدیون به غیر طلبکار و وجود دین در خارج و پرداخت غیر مدیون به طلبکار را متصور دانسته اند و معتقدند که ماده ۳۰۱ ق.م. وظیفه داین فرضی به برگرداندن مال و ماده ۳۰۲ ق.م. نیز حق مدیون فرضی یعنی استرداد مال را بیان می دارند^{۲۶} و برخی از حقوق دانان نیز با لحاظ مواد ۳۰۱ و ۳۰۲ ق.م. به طور کلی فروض و مصادیق ایفای

۲۴. امامی، پیشین، ۳۵۴.

۲۵. صفایی و رحیمی، پیشین، ۴۱.

۲۶. حسن ره پیک، حقوق مدنی - حقوق قراردادهای (تهران: انتشارات خرسندی، ۱۳۸۷)، ۱۹۸.

ناروا را در پرداخت دین به غیر داین، پرداخت دین از سوی شخص غیرمدیون و پرداخت بدون وجود دین، می‌دانند.^{۲۷} به نظر می‌رسد برای تحقق ایفای ناروا در فرض اشتباه از جانب پرداخت‌کننده ممکن است که اشتباه در وجود دین، اشتباه در موضوع دین، اشتباه در طرفین، اشتباه در قانون و حتی اشتباه در داعی باشد؛ یعنی گاهی مواقع ایفاکننده ناروا، در وجود دین دچار اشتباه می‌گردد و بر مبنای همین تصور غلط، مالی یا پولی به دیگری تسلیم و پرداخت می‌کند و بعداً معلوم و مشخص می‌شود از اساس هیچ دینی وجود نداشته و یا اگر دینی هم وجود داشته در گذشته این دین توسط خودش یا دیگری پرداخت شده است که این اشتباه در خصوص ایفاکننده غیر مؤثر می‌باشد. گاهی ممکن است اشتباه در موضوع دین باشد و با پرداخت اشتباهی، ایفای ناروا محقق شود؛ یعنی در اصل دینی بر ذمه ایفاکننده باشد، اما وی با تصور غلط و اشتباه، مال دیگری را به جای دین اصلی پرداخت نماید. در مواردی ممکن است تحقق ایفای ناروا ناشی از اشتباه در طرفین باشد؛ به عبارتی دین وجود دارد اما شخص ایفاکننده خود را مدیون می‌پندارد؛ ولی در حقیقت وی بدهکار نباشد یا مدیون بدهکار واقعی بوده و تصور مدیون بودن وی هم مطابق با حقیقت و مدیونیت وی باشد؛ اما در تسلیم مال به طلبکار اشتباه کند؛ یعنی مال را به کسی غیر از طلبکار تسلیم و ایفا نماید. در این حالت اصل دین در خارج وجود دارد؛ اما اشتباه در مدیون بودن شخص و یا اشتباه در طلبکار بودن گیرنده، بروز نموده است. در این صورت نیز اشتباه غیر مؤثر بوده و مانع از تحقق ایفای ناروا نمی‌باشد؛ گاهی عکس فرض فوق باعث تحقق ایفای ناروا می‌گردد؛ گاهی اشتباه در برداشت و تفسیر از قانون، باعث پرداخت یا تسلیم مالی به غیر می‌شود؛ در این فرض، این سؤال مطرح می‌گردد که آیا اشتباه در قانون موجب تحقق ایفای ناروا می‌گردد؟ در حقیقت مطابق ماده ۲۶۷ ق.م. ایفای دین دیگری از جانب غیرمدیون جایز و بلا مانع است، هرچند که ایفاکننده اذنی در ادای دین و ایفای تعهد نداشته باشد، به استثنای مواردی که پرداخت دین دیگری به حکم قانون می‌باشد که در این موارد حق مراجعه وجود دارد و پرداخت دین دیگری به حکم قانون، مصداق ایفای ناروا می‌باشد؛ بنابراین اگر برای تأدیه دین مباشرت شخص متعهد شرط نشده باشد، غیرمدیون مجاز در پرداخت دین و ایفای تعهد است. همچنین احتمال دارد که ایفای ناروا ناشی از اشتباه در انگیزه ایفاکننده باشد. به طور مثال؛ شخصی به اشتباه، تصور نماید که گیرنده مال در زمانی به وی احسان کرده و او را از بیم خطر مرگ نجات داده است و به پاس این احسان مالی را به وی بدهد؛ ولی بعداً مشخص شود احسان‌کننده شخص دیگری بوده است. در این فرض باید بر این عقیده بود که این اشتباه غیر مؤثر است و نهاد ایفای ناروا محقق می‌گردد.

۲۷. ابراهیم تقی‌زاده و احمدعلی هاشمی، مسئولیت مدنی - ضمان قهری (تهران: انتشارات دانشگاه پیام نور، ۱۳۹۱)، ۲۸۸.

۶- مصادیق و اثر اشتباه در ایفای ناروا در قلمرو حقوق تأمین اجتماعی

در قانون تأمین اجتماعی^{۲۸} به‌طور صریح به ایفای ناروا همانند قانون مدنی اشاره نشده است؛ اما از مفاد ۳۶، ۳۷، ۳۸، ۶۵ و ۶۶ ق.ت.ا. مفهوم ایفای ناروا قابل استنباط و برداشت می‌باشد و هر یک از مواد مزبور مصادیق برای ایفای ناروا محسوب می‌شوند. حال مصادیق ایفای ناروا در حقوق تأمین اجتماعی و اثر اشتباه در آن، به‌طور جداگانه بررسی و تبیین می‌گردد.

۱-۶- مصادیق ایفای ناروا در حقوق تأمین اجتماعی

در نظام حقوقی ایران هر شخصی که دین دیگری را به حکم قانون پرداخت کند، حق رجوع به مدیون برای مطالبه دین ادا شده را دارد؛ مگر اینکه اداکننده دین (پرداخت‌کننده) قصد تبرع داشته باشد. به بیان دیگر در نظام حقوقی ایران در مواردی اشخاص به حکم قانون مکلف یا مجاز در پرداخت دین دیگری می‌شوند که این نوع از پرداخت‌ها مشمول حکم ماده ۲۶۷ ق.م. نمی‌باشد تا حق مراجعه به مدیون سلب گردد و چنانچه تمامی شرایط تحقق ایفای ناروا جمع باشد آن را ایفای ناروا تلقی می‌نماییم و به‌نظر چنانچه تمامی شرایط تحقق واقعه حقوقی ایفای ناروا جمع نباشد می‌توان آن را در حکم ایفای ناروا دانست تا حسب مورد حق مراجعه برای پرداخت‌کننده ایجاد گردد. به‌طور کلی A تأدیه مال وقتی ایفای ناروا جلوه می‌کند که پرداخت‌کننده هیچ دینی اعم از دیون مدنی و طبیعی به گیرنده نداشته باشد.^{۲۹} برخی عقیده دارند A پرداخت‌کننده در چند فرض می‌تواند علیه مدیون رجوع شخصی داشته باشد. نخست) فرضی که او در تأدیه دین مدیون مأذون باشد. دوم) فرضی که شرایط اداره مال غیر فراهم باشد؛ یعنی تأدیه‌کننده از باب اداره امور مدیون، اقدام به تأدیه نموده باشد. سوم) وقتی که تأدیه سبب دارا شدن ناعادلانه مدیون گردد.^{۳۰} با مطالعه ق.ت.ا. مشخص می‌گردد در پاره‌ای از موارد ممکن است، سازمان تأمین اجتماعی یا اشخاص دیگری مجبور به پرداخت وجوهی تحت عناوین مختلف که در قانون پیش‌بینی شده باشند که از مصادیق ایفای ناروا تلقی می‌گردند. برای مصادیق ایفای ناروا در قانون مزبور می‌توان به مواد ۳۶، ۳۷، ۳۸، ۶۵ و ۶۶ اشاره کرد؛ زیرا اغلب شخصی مبادرت به ایفای دینی می‌نماید که بابت آن بدهی و تعهدی ندارد. مطابق ماده ۳۶ ق.ت.ا. کارفرما مسؤول پرداخت حق بیمه سهم خود

۲۸. از این پس قانون تأمین اجتماعی در مقاله به اختصار ق.ت.ا. آمده است.

۲۹. کامران آقایی، ایفای ناروا (تهران: انتشارات جنگل)، (۱۳۹۱)، ۹۲.

۳۰. عباسعلی دارویی، «پرداخت دین دیگری در نظام حقوقی ایران»، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران

۴(۱۳۸۸)، ۱۶۸.

و بیمه شده به سازمان می‌باشد و کارفرما وفق ماده ۲۸ قانون مزبور نسبت به سهم خود به میزان بیست درصد مزد یا حقوق بیمه شده، مسؤول نهایی پرداخت حق بیمه است و چنانچه کارفرما از کسر حق بیمه سهم بیمه شده و پرداخت آن امتناع نماید یا تأخیر در پرداخت نماید و در نتیجه آن سازمان در مقابل بیمه شده مکلف به پرداخت شود. سازمان حق خواهد داشت تا به کارفرما مراجعه و از باب ایفای ناروا دین کارفرما، وجوه پرداختی را مطالبه نماید و قانون‌گذار در این ماده به حمایت از کارگر عمل نموده است چراکه قانون‌گذار در مواد ۲۸، ۳۰ و ۳۲ ق.ت.ا. به منظور حمایت از کارگران و کاهش بخشی از بار مالی آنها، کارفرمایان را ملزم نموده است که بخشی از حق بیمه کارگران را بپردازند و آنچه کارفرمایان به سازمان می‌پردازند حق بیمه کارگران می‌باشد؛ بنابراین کارفرما خود بیمه شده سازمان محسوب نمی‌شود تا رجوع او به سازمان غیرموجه باشد؛ در حقیقت A روح ق.ت.ا.، مبتنی بر حمایت و گاه جبران خسارت از کارگرانی است که نیاز به حمایت دارند^{۳۱} و بر این اساس A هر جا طبق ق.ت.ا.، سازمان موظف به انجام تعهداتی باشد، باید به این تعهدات عمل نماید^{۳۲} و نمی‌تواند از زیر تعهدات شانه خالی کند و در صورت امتناع می‌توان الزام سازمان را از دیوان عدالت اداری تقاضا کرد؛ زیرا که A تعهدات سازمان تأمین اجتماعی و مزایای مقرر در قانون عوضی است که در مقابل دریافت حق بیمه به بیمه‌شدگان ارائه می‌شود؛ بنابراین سازمان نمی‌تواند انجام تعهدات خود در مقابل بیمه‌شدگان را منوط به انجام وظایف کارفرمایان در قبال خود نماید و عدم انجام وظایف کارفرما در مقابل سازمان، بیمه شده نیست^{۳۳} به بیان دیگر، مراد مقنن از وضع قاعده بر مسؤولیت و تعهدات سازمان در مقابل بیمه شده آن بوده است که کاهلی کارفرما در پرداخت حق بیمه، نتواند مستند سازمان تأمین اجتماعی در عدم ارائه خدمات و وظایف باشد.^{۳۴} مطابق ماده ۳۷ قانون مزبور چنانچه مؤسسه یا کارگاهی مورد نقل و انتقال به صورت قطعی، شرطی، رهنی، صلح یا اجاره قرار بگیرد و خواه این انتقال رسمی یا غیر رسمی باشد، انتقال دهنده مکلف است بدهی‌های معوق خود را بابت حق بیمه و متفرعات پرداخت و مفاصاحساب بگیرد؛ لازم به تأکید است که ذکر عناوین معاملاتی که تحت شمول ماده قرار گرفته، به لحاظ غلبه و شیوع آنها در انتقال عین منافع می‌باشد و هیچ خصوصیتی در نوع آنها متصور نیست؛ بنابراین معاملاتی از قبیل هبه و امثال آن هم که

۳۱. علی‌رضا یزدانین، قواعد عمومی مسؤولیت مدنی با مطالعه تطبیقی در حقوق فرانسه، جلد چهارم (تهران: انتشارات میزان، ۱۳۹۵)، ۷۰.

۳۲. همان، ۹۳.

۳۳. کورش استوار سنگری، حقوق تأمین اجتماعی (تهران: انتشارات نشر میزان، ۱۳۹۵)، ۱۶۲-۱۶۱.

۳۴. عمران نعیمی و دیگران، قانون تأمین اجتماعی در نظم کنونی (تهران: انتشارات جنگل، ۱۳۹۵)، ۱۲۲.

موجب انتقال عین یا منافع مؤسسه یا کارگاه باشد، مشمول ماده ۳۷ قانون خواهد بود.^{۳۵} دریافت به موقع حق بیمه برای سازمان تأمین اجتماعی جهت نائل شدن به اهداف سازمان که تأمین و تضمین اقتصادی و حداقل شرایط زندگی مطابق با منزلت انسانی افراد، حائز اهمیت فراوان می‌باشد که این موضوع در ماده ۳۷ ق.ت.ا. مورد توجه خاص مقنن قرار گرفته است. مفاد این ماده حکایت از این امر مهم دارد که سازمان بابت حق بیمه و جرایم و خسارات متعلقه از انتقال دهنده طلبکار است و در همین راستا ممکن است سازمان در تعیین میزان حق بیمه موضوع بدهی انتقال دهنده، دچار اشتباه گردد و مبلغی بیش از آنچه دین انتقال دهنده می‌باشد را مبنای پرداخت حق بیمه به سازمان قرار دهد و حتی این احتمال وجود دارد که اصلاً هیچ دینی بابت حق بیمه به سازمان وجود نداشته باشد. مع الوصف اگر انتقال دهنده، در نتیجه تشخیص اشتباه سازمان در تعیین میزان حق بیمه، مجبور به پرداخت حق بیمه مجدد گردد تا معامله و قرارداد وی با انتقال گیرنده کارگاه یا مؤسسه در دفاتر اسناد رسمی ثبت گردد و یا اینکه سازمان در محاسبه حق بیمه و اعلام آن دچار اشتباه گردد و یا انتقال گیرنده، به اختیار بدهی‌های معوق کارگاه را پردازد تا معامله قابلیت ثبت در دفترخانه را داشته باشد و یا حسب تصریح قانون‌گذار در نتیجه مسؤولیت تضامنی انتقال گیرنده، ناگزیر از پرداخت بدهی‌های کارگاه باشد؛ در این صورت موارد مذکور نیز از مصادیق ایفای ناروا بوده و برای پرداخت‌کننده حسب مورد حق رجوع به سازمان تأمین اجتماعی یا انتقال دهنده وجود دارد. در خصوص بدهی معوق بابت حق بیمه گفته‌اند: A مقصود از بدهی معوق بابت حق بیمه، مطلق بدهی انتقال دهنده نیست بلکه صرفاً بدهی انتقال دهنده در ارتباط با کارگاه موضوع انتقال است.^{۳۶} پس چنانچه شخصی دارای چندین کارگاه یا مؤسسه باشد و تنها یکی از کارگاه‌های خود را در معرض نقل و انتقال قرار دهد، صرفاً بدهی همان کارگاه مورد معامله، ملاک و مشمول پرداخت بدهی می‌باشد. در این خصوص گفته‌اند که A تأمین اجتماعی از محل دریافت حق بیمه، سود سرمایه‌گذاری منابع ناشی از ارائه خدمات بخش درمان و هدایا هستند. حق بیمه یکی از مهم‌ترین مبادی تأمین منابع سازمان است که سهم بسزایی در تداوم فعالیت سازمان ایفاء می‌کند.^{۳۷} البته A عدم پرداخت حق بیمه کارگر از سوی کارفرما تأثیری در تعهدات سازمان ندارد؛ بنابراین اشخاص مشمول ق.ت.ا.

۳۵. عسگر جعفرزاده، «بررسی ماده ۳۷ قانون تأمین اجتماعی»، مجله کانون ۱۰ (۱۳۷۷)، ۷۷.

۳۶. کورش کاویانی، «ضمانت اجرای عدم پرداخت حق بیمه در سازمان تأمین اجتماعی و راهکارهای اصلاحی»، فصلنامه تأمین اجتماعی ۳۰ (۱۳۸۶)، ۲۱۱.

۳۷. علی حیدری، تعلیقات تأمین اجتماعی (تهران: انتشارات علمی و فرهنگی، ۱۳۹۹)، ۲۸۷.

حتی اگر سابقه پرداخت حق بیمه را نداشته باشند، می‌باید مشمول حمایت‌های سازمان قرار گیرند.^{۳۸} همچنین مطابق ماده ۳۸ ق.ت.ا. انجام کار به‌طور مقطعه، موضوع واگذاری قرار می‌گردد و ضمن قرارداد مقطعه‌کار متعهد و مکلف می‌شود تا حق بیمه کارکنان را به سازمان پرداخت نماید و چنانچه کارفرما بدون مطالبه مفصاحساب از سازمان، بهای کل کار مقطعه‌کار را بپردازد، شخصاً مسؤول پرداخت حق بیمه کارکنان و خسارت مربوطه خواهد بود و پس از پرداخت حق بیمه و خسارات به سازمان تأمین اجتماعی، حق دارد تا بابت وجوهی که به سازمان پرداخت کرده از مقطعه‌کار مطالبه نماید.^{۳۹} بنابراین عدم انجام هر یک از تکالیف در بدو امر ایجاد مسؤولیت (واگذارکننده) در برابر سازمان می‌باشد و پس از انجام تعهد در برابر سازمان به پرداخت حق بیمه کارکنان و خسارات متعلقه، حق رجوع برای کارفرما به پیمانکاری که به تعهدات خود عمل ننموده، وجود دارد و در نتیجه الزام و تکلیف قانونی برای پیمانکار (مقطعه‌کار) وجود دارد که وجوه پرداختی کارفرما به سازمان اعم از حق بیمه و خسارات را به کارفرما برگرداند. برخی رجوع کارفرما به مقطعه‌کار را مبتنی بر قائم‌مقامی کارفرما در حقوق سازمان علیه مقطعه‌کار می‌دانند.^{۴۰} مع الوصف ماده ۳۸ ق.ت.ا. نیز یکی دیگر از مصادیق ایفای ناروا می‌باشد؛ زیرا کارفرما پس از پرداخت حق بیمه کارکنان و خسارات متعلقه، بابت وجوه پرداختی به سازمان تأمین اجتماعی حق رجوع به پیمانکار را دارد. در حقیقت پرداخت حق بیمه کارکنان بر عهده مقطعه‌کار بوده است؛ ولی کارفرما پرداخت نموده است و پرداخت کارفرما نوعی ایفای ناروا تلقی می‌گردد. لازم به تأکید است که علت مراجعه کارفرما به مقطعه‌کار به این جهت است که کارفرما وفق قانون ۳۶ ق.ت.ا. مکلف به پرداخت حق بیمه بوده است؛ بنابراین کارفرما به حکم قانون و به قائم‌مقامی از مدیون، دین (حق بیمه) را از جانب مقطعه‌کار، پرداخت کرده است. لذا این عمل را در حکم ایفای ناروا تلقی کردیم تا حق مراجعه برای کارفرما به مقطعه‌کار وجود داشته باشد. از سویی دیگر چون پرداخت دین (حق بیمه) به حکم قانون و وفق تجویز ماده ۳۸ ق.ت.ا. می‌باشد، این عمل مصداق پرداخت دین از جانب دیگری موضوع ماده ۲۶۷ قانون مدنی نیست. در نتیجه از آنجایی که کارفرما در فرض ماده ۳۸ ق.ت.ا. به سازمان بدهی نداشته است و به اصطلاح عدم مدیونیت کارفرما (پرداخت‌کننده) محرز است و از سویی هم تسلیم مال (حق بیمه پرداختی) به سازمان محقق شده است که این پرداخت را در حکم ایفای ناروا تلقی می‌نماییم.

۳۸. محمدرضا مجتهدی، حقوق تأمین اجتماعی (تبریز: انتشارات آیدین، ۱۳۹۱)، ۱۰۲.

۳۹. کویانی، پیشین، ۲۰۸.

۴۰. عباسعلی دارویی، قائم‌مقامی با پرداخت (تهران: انتشارات جنگل، ۱۳۹۲)، ۲۰۸.

حتی می‌توان گفت که چون تأدیه از جانب کارفرما سبب دارا شدن ناعادلانه مقاطعه‌کار می‌گردد این حق برای کارفرما وجود دارد تا به مقاطعه‌کار مراجعه نماید و حتی برخی بر این عقیده هستند که A با جمع شرایط و ارکان قائم‌مقامی با پرداخت، پرداخت‌کننده غیرمدیون یا ثالث جانشین دائن در رابطه حقوق بین او و مدیون می‌شود، در نتیجه پرداخت‌کننده با استناد به قائم‌مقامی خود در حقوق دائن می‌تواند به مدیون رجوع و طلب دائن را که پس از پرداخت به او منتقل شده است، از او مطالبه نماید.^{۴۱} همچنین می‌توان ایفای ناروا را از مواد ۶۵ و ۶۶ ق.ت.ا. استنباط نمود؛ به موجب این مواد چنانچه ثابت شود حوادثی که ناشی از کار بوده به وقوع پیوسته و نتیجه وقوع این حوادث هم ورود خسارات به بیمه شده باشد، در صورت اثبات تقصیر کارفرما یا نمایندگان در عدم رعایت مقررات حفاظت فنی و همچنین عدم رعایت مقررات بهداشتی، سازمان تأمین اجتماعی پس از صرف هزینه‌های لازم جهت درمان و پرداخت غرامت، مستمری و غیره در حق بیمه شده متضرر از حادثه، حق دارد تا به شخص کارفرما مراجعه نموده و آنچه را هزینه نموده از باب ایفای ناروا از کارفرما مطالبه نماید. در توجیه پرداخت هزینه‌های درمان از سوی سازمان تأمین اجتماعی گفته شده است: A قانون‌گذار به منظور حمایت از زیان‌دیدگان و جبران سریع خسارت وارده بر آنها، سازمان را مشمول جبران این خسارت کرده است؛ بنابراین، آنچه سازمان مسؤول پرداخت آن است در واقع دین مسؤول حادثه است و مدیون نهایی و واقعی این خسارت همان مسؤولان حادثه هستند بدین ترتیب، سازمان با پرداخت دین مسؤول حادثه به حکم قانون، قائم‌مقام زیان‌دیده می‌شود و بر این اساس می‌تواند به مسؤولان حادثه مراجعه کند^{۴۲} در تأیید و توجیه این نظر می‌توان گفت که از یک‌سو مبنای مسؤولیت کارفرما در برابر کارگران، هم مبتنی بر تقصیر است که مطابق قواعد عام مسؤولیت مدنی، مقصر حادثه مسؤول جبران تمامی زیان‌های وارده می‌باشد و از سوی دیگر نیز مبنای رجوع سازمان به کارفرما مبتنی بر قائم‌مقامی از زیان‌دیده خواهد بود که به تجویز ماده ۵۰ ق.ت.ا. مورد حکم واقع شده است؛ بنابراین، مسؤول تلقی کردن سازمان در بدو امر، به جهت حمایت از زیان‌دیده و جبران سریع خسارت است و در حقیقت سازمان هیچ دینی به زیان‌دیده ندارد و از سوی نیز زیان‌دیده، طلبکار از سازمان نیست تا اقدام سازمان در راستای اجرای تعهد قراردادی باشد؛ در ماده ۶۶ ق.ت.ا. به مبنای رجوع سازمان بعد از پرداخت هزینه‌های مربوط به معالجه و غیره تصریح نشده است؛ اما بدیهی است که مبنای اصلی تعهد سازمان به جبران ضررهای وارده به بیمه شده و همچنین مبنای

۴۱. همان، ۲۴۲.

۴۲. دارویی، قائم‌مقامی با پرداخت، پیشین، ۱۶۴.

رجوع سازمان به مسؤولان حادثه به حکم قانون و مبتنی بر مسؤولیت مدنی است. پس پرداخت خسارات به زیان‌دیده از جانب سازمان، مصداق ایفای ناروا بوده و حق مراجعه سازمان به کارفرما محفوظ است. در این راستا گفته شده رجوع سازمان به کارفرما جهت استرداد آنچه به زیان‌دیده داده شده، شرایطی دارد. از جمله اینکه ۱- زیانی وارد شده باشد؛ ۲- کارفرما یا نمایندگان مرتکب تقصیر شده باشند؛ ۳- رابطه سببیت بین وقوع حادثه و تقصیر کارفرما محرز باشد؛ ۴- ارائه حمایت در حق زیان‌دیده یا بازماندگان تحقق پیدا کرده باشد؛ ۵- مبالغ پرداختی سازمان به زیان‌دیده یا بازماندگان جنبه غرامتی داشته باشند.^{۴۳}

۶-۲- اثر اشتباه در ایفای ناروا در حقوق تأمین اجتماعی

در مفهوم اشتباه بیان شد که اشتباه تصور نادرستی است که انسان از یک حکم یا موضوع پیدا می‌کند. گاهی ممکن است اشتباه در وقایع حقوقی، ایجاد تعهد و الزام قانونی به جبران ضرر و زیان باشد. به‌طور کلی در ایفای ناروایی که در نتیجه اشتباه از طرف پرداخت‌کننده یا دریافت‌کننده باشد؛ استرداد مال خواهد بود؛ بنابراین در قلمرو حقوق تأمین اجتماعی نیز اشتباه در ایفای ناروا طبق مواد ۳۶، ۳۷، ۳۸، ۶۵ و ۶۶ ق.ت.ا. دور از ذهن نمی‌باشد. مثلاً در ماده ۳۷ قانون مزبور ممکن است در نتیجه اشتباه سازمان در تشخیص بدهی‌های انتقال‌دهنده عین یا منافع کارگاه بابت حق بیمه، انتقال‌دهنده را ناگزیر به پرداخت دوباره بدهی نماید و پس از رسیدگی به اعتراض انتقال‌دهنده و اثبات اشتباه سازمان در تشخیص بدهی، این اشتباه غیرمؤثر بوده و نتیجه آن استرداد وجوهی خواهد بود که توسط سازمان از انتقال‌دهنده دریافت شده است و همچنین است در فرضی که انتقال‌گیرنده، علی‌رغم نداشتن هرگونه تعهدی نسبت به بدهی‌های معوق مالک (انتقال‌دهنده) کارگاه و با تصور اشتباه، مبادرت به پرداخت بدهی‌های واگذارکننده نماید؛ در این حالت نیز اشتباه غیرمؤثر بوده و مانع از تحقق واقعی حقوقی ایفای ناروا نخواهد بود. در نتیجه آن، حق رجوع انتقال‌گیرنده (پرداخت‌کننده) به انتقال‌دهنده کارگاه می‌باشد. گاهی هم احتمال دارد کارفرما انجام کار را به نحو مقاطعه‌کاری به اشخاص واگذار کند و در پرداخت آخرین قسط مقاطعه‌کار به‌واسطه تصور نادرست نسبت به موضوع یا حکم دچار اشتباه شود و بدون مطالبه مفاسد حساب سازمان، پنج درصد بهای کل کار مقاطعه‌کار را بپردازد در این صورت هرچند کارفرما دچار اشتباه شده است؛ اما این اشتباه غیرمؤثر در تحقق نهاد ایفای ناروا می‌باشد؛ زیرا پرداخت

۴۳. عمران نعیمی و حمیدرضا پرتو، حقوق تأمین اجتماعی در قراردادهای پیمانکاری (تهران: انتشارات دادگستر، ۱۳۹۴)،

حق بیمه بر عهده مقاطعه‌کار بوده است و بر این اساس قانون‌گذار نیز حق رجوع را برای کارفرما، پیش‌بینی و مقرر کرده است؛ زیرا مورد از مصادیق ایفای ناروا می‌باشد. به بیان دیگر کارفرما بابت وجوه پرداختی، دینی نداشته است و وجوه پرداختی در قبال تعهدات مقاطعه‌کار بوده است و شخص مقاطعه‌کار مسؤول پرداخت دیون می‌باشد. لازم به تأکید است که رویه قضایی هم در مواردی عقیده بر تحقق ایفای ناروا دارند. به عنوان مثال؛ رأی شعبه ۵۱ دادگاه تجدیدنظر استان تهران طی شماره ۹۲۰۹۹۷۰۲۶۹۴۰۰۲۸۰ مورخه ۱۳۹۲/۳/۲۰ قابل اشاره است که حسب مضمون دادنامه صادره موجر (شرکت حمل‌ونقل بین‌المللی) حق بیمه کارگران مستأجر (کارفرما) را پرداخت کرده است و تحت اصرار اداره تأمین اجتماعی، موجر حق بیمه را پرداخت نموده است که وفق تصمیم دادگاه تجدیدنظر اداره تأمین اجتماعی را محکوم به استرداد حق بیمه دریافتی با استناد به ایفای ناروا نموده است؛ هرچند که موجر هم هنگام پرداخت آگاه بر عدم مدیونیت خویش بوده است. در حقیقت با دقت نظر در مورد مذکور، ممکن است حسب مورد اشتباه در وجوه پرداختی (حق بیمه، بدهی‌های معوق بابت حق بیمه، هزینه‌های معالجه، مستمری و غیره) ناشی از اشتباه حکمی یا اشتباه موضوعی باشد؛ یعنی اگر متعلق اشتباه در خود حکم خواه در خصوص موجودیت قانون و خواه در برداشت تأمین از حکم قانون باشد (اشتباه حکمی) یا اشتباه در موضوع یک حکم باشد (اشتباه موضوعی)؛ شخص مشتبه حق دارد بابت وجوه پرداختی ناشی از اشتباه حسب مورد به سازمان، کارگر یا کارفرما و مقاطعه‌کار مراجعه نماید و هر آنچه را که به اشتباه پرداخت نموده است را تحت عنوان ایفای ناروا مطالبه کند و مبنای این رجوع هم پرداخت دین دیگری به حکم قانون خواهد بود.

۶-۲-۱- اثر اشتباه کارفرما در پرداخت میزان حق بیمه، بیمه‌شدگان

ق.ت.ا. در موارد خاصه نوعی مسؤولیت مدنی برای کارفرما در مقابل کارگر (بیمه‌شده) ایجاد نمود و روح قانون مزبور نیز مبتنی بر حمایت از کارگران می‌باشد؛ اما حدود این حمایت نیز در چهارچوب قانون مشخص و محدود است و یکی از مسؤولیت‌های کارفرما در مقابل کارگر پرداخت حق بیمه‌شده می‌باشد. بدیهی است کارفرما هم حق بیمه تحمیل شده از جانب قانون‌گذار را می‌پردازد تا در آینده شخصی به عنوان مدعی جبران ضرر و زیان به وی مراجعه ننماید. ممکن است کارفرما در میزان حق بیمه‌ای که باید توسط وی پرداخت گردد نیز مرتکب اشتباه شود؛ به‌طور مثال در خصوص هفت درصد سهم بیمه‌شده و یا سه درصد سهم سازمان، برداشت نادرستی از قانون داشته باشد که نتیجه آن پرداخت کامل حق بیمه از جانب کارفرما باشد؛ در این صورت اشتباه مانع از تحقق ایفای ناروا نخواهد بود و کارفرما حسب مورد حق

مراجعه به بیمه شده یا سازمان خواهد داشت.

۶-۲-۲- مصادیق اشتباه در ماده ۳۷ ق.ت.ا. و اثر اشتباه

با استفاده از ماده ۳۷ ق.ت.ا. محرز است که پرداخت بدهی‌های مؤسسه یا کارگاه موضوع نقل و انتقال بر عهده انتقال دهنده می‌باشد، حال ممکن است در یک فرض سازمان در تعیین میزان دقیق حق بیمه، مرتکب اشتباه شود و انتقال دهنده نیز ناچار به پرداخت حق بیمه تعیین شده جهت تسهیل در نقل و انتقال مؤسسه یا کارگاه به دیگری شود. حال بعد از پرداخت، انتقال دهنده حق اعتراض به تشخیص نادرست اشتباه سازمان را دارد و در صورت اثبات اشتباه، ایفای ناروا تحقق یافته است و به عبارتی اشتباه سازمان در خصوص تضمین حق بیمه غیر مؤثر می‌باشد؛ پس اگر انتقال دهنده مطالبات غیرقطعی و غیرواقعی سازمان را جهت دریافت مفاصاحساب پرداخت کند، پرداخت انجام شده سبب حق اعتراض انتقال دهنده نسبت به صورت حساب اعلام شده از سوی سازمان نخواهد بود و در صورت وارد بودن اعتراض و نقض صورت حساب می‌تواند نسبت به استرداد وجوه اقدام کند. حتی این احتمال وجود دارد که انتقال دهنده قصد انتقال یکی از کارگاه‌های مشمول ق.ت.ا. را به غیر داشته باشد، اما سازمان بدهی‌های یک کارگاه متعلق به انتقال دهنده را که موضوع انتقال نمی‌باشد را مبنای محاسبه حق بیمه کند و در این خصوص هم مرتکب اشتباه گردد. در این صورت هم اشتباه موضوعی رخ داده است و در صورت پرداخت حق بیمه توسط انتقال دهنده، اشتباه سازمان ممکن است در فرض دیگری انتقال گیرنده، برداشت نادرستی از حکم یا حتی موضوع داشته باشد و به اشتباه خویش را مسؤول در پرداخت بدهی‌های معوق متعلق به کارگاه یا مؤسسه موضوع نقل و انتقال بداند و در نتیجه این اشتباه اقدام به پرداخت بدهی‌های معوق کارگاه کند، در این فرض هم اشتباه غیر مؤثر است و مانع از تحقق ایفای ناروا و حق مراجعه گیرنده به انتقال دهنده نمی‌باشد.

۶-۲-۳- اثر اشتباه در موضوع ماده ۳۸ ق.ت.ا.

در قرارداد پیمانکاری دو نوع رابطه حقوقی که عبارتند از رابطه بین کارفرما و پیمانکار و رابطه بین پیمانکار و کارگران شاغل در مؤسسه یا کارگاه ایجاد می‌شود^{۴۴} و بر این اساس قانون‌گذار در ماده ۳۸ ق.ت.ا. تکلیف مهم برای کارفرما و مقاطعه‌کار را متعهد به پرداخت حق بیمه کارگران بنماید. به نظر می‌رسد که ماده ۳۸ ق.ت.ا. ممکن است اشتباه از جانب کارفرما و همچنین سازمان بروز نماید که تکالیفی را حسب

۴۴. نعیمی و پرتو، پیشین، ۱۰۸.

مورد برای اشخاص داشته باشد. در یک فرض محتمل است که کارفرما، دچار اشتباه گردد و تصور نماید که مقاطعه کار حق بیمه را پرداخت نموده است و آخرین قسط مقاطعه کار را پرداخت نماید، در این فرض کارفرما در برابر سازمان مسؤلیت دارد و باید حق بیمه کارگران را پرداخت کند و متعاقب آن به شخص مقاطعه کار جهت استرداد وجوه پرداخت شده به سازمان بابت حق بیمه مراجعه نماید و به عبارتی اشتباه کارفرما غیر مؤثر است و مانع از تحقق ایفای ناروا و مراجعه به متعهد اصلی (مقاطععه کار) نمی باشد و حتی ممکن است شخص کارفرما به واسطه ناآگاهی و جهل برداشت نادرستی از قانون و ماده مورد بحث داشته باشد و اقدام به پرداخت حق بیمه کارگران نماید، در این فرض نیز این اشتباه حق مراجعه کارفرما به مقاطعه کار را ساقط نمی کند و به عبارتی این اشتباه غیر مؤثر می باشد. حتی ممکن است در تعیین میزان حق بیمه نیز سازمان دچار اشتباه محاسباتی گردد و با توجه به لیست های ارائه شده به سازمان، مبالغ بیشتری از آنچه موضوع حکم و قانون است از مقاطعه کار مطالبه نماید، در این صورت نیز اشتباه غیر مؤثر خواهد بود و مانع از تحقق ایفای ناروا نخواهد بود. بدین توضیح که در صورت اثبات اشتباه سازمان، حق مراجعه به سازمان برای مقاطعه کار وجود دارد تا مازاد پرداختی بر حق بیمه قانون را از سازمان مطالبه و استرداد کند.

نتیجه گیری

اشتباه در وقایع حقوقی از جمله ایفای ناروا به عنوان یک واقعه حقوقی هم بروز می نماید که ممکن هست که این اشتباه مؤثر و غیر مؤثر باشد. در قانون مدنی راجع به اشتباه در ایفای ناروا تصریح وجود دارد؛ اما در قلمرو حقوق تأمین اجتماعی، هیچ تصریحی به تحقق ایفای ناروا و اثر اشتباه در آن وضع قاعده و حکم نشده است؛ ولی از استقراء در مواد مختلف ق.ت.ا. می توان ایفای ناروا و همچنین اثر اشتباه در آن را استنباط و قواعد حاکم بر قانون مدنی را حاکم و جاری نمود. در حقیقت اثر حقوقی ایفای ناروا در قلمرو حقوق تأمین اجتماعی، ایجاد حق و تکلیف برای ایفاکننده و دریافت کننده می باشد در قلمرو حقوق تأمین اجتماعی، این احتمال وجود دارد تا سازمان در تشخیص حق بیمه دچار اشتباه بشود و کارفرما مجبور به پرداخت ناروای حق بیمه کارگران شود؛ در صورتی که کارفرما هیچ گونه بدهی ندارد و در صورت اعتراض کارفرما و اثبات اشتباه سازمان، حق رجوع برای کارفرما و تکلیف برای سازمان به برگرداندن وجوه دریافت شده ایجاد می گردد. گاهی هم انتقال گیرنده به دلیل جهل به قانون (اشتباه حکمی) یا جهل به موضوع (اشتباه موضوعی) مبادرت به پرداخت حق بیمه و بدهی های کارگاه می نماید که در این حالت نیز

انتقال‌گیرنده حق استرداد آنچه را که پرداخت کرده است، دارد. گاهی اوقات ممکن است که با فرضی مواجه باشیم که تمامی شرایط و ارکان تحقق ایفای ناروا از جمله اشتباه وجود نداشته باشد که در این حالت اقدام شخص در پرداخت دین دیگری را در حکم ایفای ناروا تلقی نمودیم که از یک سو بتوانیم حق مراجعه را برای ایفاکننده دین دیگری قائل بشیم و از سوی دیگر عمل پرداختی را از ذیل موضوع ماده ۲۶۷ ق.م. خارج نماییم؛ بنابراین می‌توان گفت که هرچند راجع به اشتباه و ایفای ناروا در حقوق تأمین اجتماعی تصریحی به عمل نیامده است؛ لیکن می‌توان از قواعد و مقررات قانون مدنی راجع به اشتباه و ایفای ناروا در حقوق تأمین اجتماعی تمسک جست و این اشتباه را غیر مؤثر تلقی کرد.

فهرست منابع

- آقایی، کامران. ایفای ناروا. ویراست سوم. تهران: انتشارات جنگل. ۱۳۹۱.
- استوارسنگری، کورش. حقوق تأمین اجتماعی. ویراست پنجم. تهران: انتشارات نشر میزان، ۱۳۹۵.
- امامی، سیدحسن. حقوق مدنی. ویراست نوزدهم. جلد اول. تهران: انتشارات کتاب فروشی اسلامیه، ۱۳۷۷.
- امیری قائم مقامی، عبدالمجید. حقوق تعهدات اعمال حقوقی - تشکیل عقد. جلد اول. ویراست نوزدهم. تهران: انتشارات نشر میزان، ۱۳۷۸.
- انصاری، مسعود و محمدعلی طاهری. دانشنامه حقوق خصوصی. جلد اول، ویراست دوم. تهران: انتشارات محراب فکر، ۱۳۸۶.
- باریکلو، علی رضا. مسؤولیت مدنی. ویراست دوم. تهران: انتشارات میزان، ۱۳۷۸.
- تقی زاده، ابراهیم و احمدعلی هاشمی. مسؤولیت مدنی - ضمان قهری. ویراست اول. تهران: انتشارات دانشگاه پیام نور، ۱۳۹۱.
- جعفرزاده، عسگر. «بررسی ماده ۳۷ قانون تأمین اجتماعی»، مجله کانون ۱۰، (۱۳۷۷): ۸۲-۷۳.
- جعفری لنگرودی، محمدجعفر. تأثیر اراده در حقوق مدنی. ویراست دوم. تهران: انتشارات گنج دانش، ۱۳۸۷.
- جعفری لنگرودی، محمدجعفر. مبسوط در ترمینولوژی حقوق. جلد پنجم. ویراست دوم. تهران: انتشارات گنج دانش، ۱۳۸۱.
- حیاتی، علی عباس. حقوق مدنی (۴) - مسؤولیت مدنی. ویراست اول. تهران: انتشارات نشر میزان، ۱۳۹۲.
- حیدری، علی. تعلیقات تأمین اجتماعی. ویراست اول. تهران: انتشارات علمی و فرهنگی، ۱۳۹۹.
- داراب پور، مهتاب. مسؤولیت های خارج از قرارداد. ویراست دوم. تهران: انتشارات مجد، ۱۳۹۰.
- دارویی، عباسعلی. قائم مقامی با پرداخت. ویراست اول. تهران: انتشارات جنگل، ۱۳۹۲.
- دارویی، عباسعلی. «پرداخت دین دیگری در نظام حقوقی ایران». مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران ۴(۱۳۸۸): ۱۷۲-۱۵۲.
- رسایی نیا، ناصر. حقوق مدنی - عقود و تعهدات. ویرایش اول. تهران: انتشارات آوای نور، ۱۳۷۶.
- ره پیک، حسن. حقوق مدنی - حقوق قراردادها. تهران: انتشارات خرسندی، ۱۳۸۷.
- شایگان، سیدعلی. حقوق مدنی. ویراست اول. قزوین: انتشارات طه، ۱۳۷۵.
- شهیدی، مهدی. حقوق مدنی تشکیل قراردادها و تعهدات. جلد اول. ویراست دوم. تهران: انتشارات مجد، ۱۳۸۰.
- صفایی، سیدحسین و حبیب‌الله رحیمی. مسؤولیت مدنی - الزامات خارج از قرارداد. ویراست سوم. تهران: انتشارات سمت، ۱۳۹۱.
- عباسلو، بختیار. مسؤولیت مدنی - با نگرش تطبیقی. ویراست دوم. تهران: انتشارات نشر میزان، ۱۳۹۴.
- عمید، حسن. فرهنگ فارسی عمید. ویراست چهل و سوم. تهران: انتشارات امیرکبیر، ۱۳۹۲.
- قاسم‌زاده، سیدمرتضی. حقوق مدنی - اصول قراردادها و تعهدات. ویرایش دهم. تهران: انتشارات دادگستر، ۱۳۸۷.
- قاسم زاده، سیدمرتضی. الزام ها و مسؤولیت مدنی بدون قرارداد. ویرایش اول. تهران: انتشارات نشر میزان، ۱۳۸۶.
- کاتوزیان، ناصر. حقوق مدنی - اعمال حقوقی. ویرایش چهارم. تهران: انتشارات شرکت سهامی انتشار و بهمن برنا، ۱۳۸۶.
- کاتوزیان، ناصر. حقوق مدنی - الزام‌های خارج از قرارداد - ضمان قهری. جلد دوم. ویرایش اول. تهران:

- انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۴.
- کاتوزیان، ناصر. حقوق مدنی - قواعد عمومی قراردادها. جلد اول. ویرایش چهارم. تهران: انتشارات بهمن برنا، ۱۳۷۴.
- کاتوزیان، ناصر. مقدمه علم حقوق و مطالعه نظام حقوقی. ویرایش بیست و سوم. تهران: انتشارات شرکت سهامی انتشار، ۱۳۷۷.
- کاویانی، کورش. «ضمانت اجرای عدم پرداخت حق بیمه در سازمان تأمین اجتماعی و راهکارهای اصلاحی»، فصلنامه تأمین اجتماعی ۳۰ (۱۳۸۶): ۲۲۸-۱۸۳.
- مجتهدی، محدرضا. حقوق تأمین اجتماعی. ویراست اول. تبریز: انتشارات آیدین، ۱۳۹۱.
- موحد، محمدعلی. مختصر حقوق مدنی. ویراست چهارم. تهران: انتشارات نشرکارنامه، ۱۳۹۸.
- نعیمی، عمران و حمیدرضا پرتو. حقوق تأمین اجتماعی در قراردادهای پیمانکاری. ویرایش دوم. تهران: انتشارات دادگستر، ۱۳۹۴.
- نعیمی، عمران، محمدرضا جوان جعفری، حمید فدایی جویباری، محسن قاسمی، احمد رضوانی مفرد، مهدی رشوند بوکانی، زهرا جعفری، نسرين طباطبایی حصارى. قانون تأمین اجتماعی در نظم کنونی. ویرایش سوم. تهران: انتشارات جنگل، ۱۳۹۵.
- یزدانیان، علیرضا. قواعد عمومی مسؤولیت مدنی با مطالعه تطبیقی در حقوق فرانسه. جلد چهارم. ویراست اول. تهران: انتشارات میزان، ۱۳۹۵.

This Page Intentionally Left Blank